

SỰ PHÂN PHỐI LƯỢT LỜI TRONG GIAO TIẾP HỘI THOẠI TIẾNG VIỆT (NGHIÊN CỨU TRONG CÁC CHƯƠNG TRÌNH BÌNH LUẬN BÓNG ĐÁ TRÊN TRUYỀN HÌNH)

TURN ALLOCATION IN VIETNAMESE CONVERSATION (RESEARCH IN TELEVISION FOOTBALL COMMENTARY PROGRAMS)

Trần Thuỳ An*

Ngày tòa soạn nhận được bài báo: 03/06/2021

Ngày nhận kết quả phản biện đánh giá: 04/12/2021

Ngày bài báo được duyệt đăng: 29/12/2021

Tóm tắt: Những năm gần đây, tương tác và ngôn ngữ trong giao tiếp nói chung và sự phân phối lượt lời trong giao tiếp nói riêng là mảng đề tài thu hút được sự chú ý của nhiều nhà ngôn ngữ học ứng dụng. Trong phạm vi của bài viết, bằng phương pháp phân tích hội thoại, phương pháp miêu tả định tính kết hợp với thủ pháp thống kê định lượng, chúng tôi sẽ tìm hiểu về sự phân phối lượt lời trong giao tiếp hội thoại tiếng Việt ở một phạm vi giao tiếp cụ thể là trong các chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình. Tư liệu được sử dụng trong bài viết là 05 chương trình bình luận bóng đá được phát sóng trực tiếp trên các kênh truyền hình. Thông qua việc phân tích các chiến lược phân phối lượt lời, bài viết đưa ra một số thảo luận và đề xuất ứng dụng cho giáo viên trong dạy học nói chung và trong dạy học tiếng nói riêng.

Từ khóa: phân tích hội thoại, lượt lời, sự phân phối lượt lời, chuyển giao lượt lời.

Abstract: Lately years, the interaction, language in communication in general and the turn allocation in particular are the subjects that have attracted the attention of many pragmatic linguistic researchers. By the method of conversation analysis, the method of qualitative description combined with the method of quantitative statistics, we study about the turn allocation in Vietnamese conversational communication in television football commentary programs as researching range. The material used in the article is 05 football commentary programs broadcast live on TV channels. Through the analysis of turn allocation strategies, the article provides some discussion and application suggestions for teachers in teaching in general and in teaching languages in particular.

Keywords: conversation analysis, turn, turn allocation, turn – taking.

I. Đặt vấn đề

Trong các nghiên cứu về tương tác hội thoại hiện nay, vấn đề phân phối lượt lời ít được quan tâm nghiên cứu. Lượt lời

với tư cách một hoạt động xã hội được xem là đơn vị cơ bản của tổ chức hội thoại, giúp duy trì sự chú ý của các thành viên tham gia tương tác và xác định mối

---

* Viện Ngôn ngữ học

quan hệ giữa họ. Trong tương tác hội thoại thông thường, bất cứ thành viên nào cũng có khả năng có được lượt lời do thành viên đang nói kết thúc lượt nói và lựa chọn, hoặc nếu người đang nói không chọn ai, thì người muốn nói có thể tự chọn lượt lời cho mình (Sacks et al. 1974).

Trong tương tác hội thoại ở các chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình, bất kể số lượng thành viên tham gia tương tác nhiều hay ít, về cơ bản có hai nhân vật chính bao gồm: người dẫn chương trình (MC) và khách mời tham dự chương trình. Do đặc trưng riêng của tương tác này mà người dẫn chương trình ít nhiều chiếm ưu thế trong việc kiểm soát lượt lời đối với các khách mời tham dự. Người dẫn chương trình đảm nhiệm vai trò giữ cân bằng độ dài lượt lời của những người được mời tham gia. Thậm chí MC có thể cắt lời của một khách mời nào đó nếu người này nói quá dài.

Báo cáo sẽ trình bày kết quả nghiên cứu về các chiến lược phân phối lượt lời được MC và khách mời trong chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình sử dụng trong tương tác để đạt được mục đích giao tiếp. Cụ thể, nội dung của báo cáo sẽ tập trung làm rõ câu hỏi nghiên cứu chính là: Những người tham gia chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình sử dụng những chiến lược phân phối lượt lời nào?

II. Cơ sở lý thuyết

2.1. Khái niệm lượt lời

Theo Đỗ Hữu Châu “Lượt lời là chuỗi đơn vị ngôn ngữ được một nhân vật hội thoại nói ra, kể từ lúc bắt đầu cho đến lúc chấm dứt để cho nhân vật hội thoại kia nói chuỗi của mình” (Đỗ Hữu Châu, 2005, tr. 540). Lượt lời được cấu thành từ một hay nhiều đơn vị cấu tạo lượt lời (TCU). Nguyễn Thiện Giáp thì cho rằng “Lượt lời

là một lần nói xong của một người trong khi người khác không nói. Lượt lời là một hình thức hoạt động xã hội bị chi phối bởi một hệ thống những quy ước đối với việc giành lời, giữ lời và nhường lời mà mọi thành viên trong xã hội đều biết. Hệ thống này rất cần thiết ở những thời điểm có khả năng chuyển lời cho người khác. Bất cứ một thời điểm nào có thể chuyển lời cho người khác được gọi là chỗ chuyển lời thích hợp” (Nguyễn Thiện Giáp, 2000, tr.66), “Mỗi lượt lời có thể gồm một phát ngôn hoặc một vài phát ngôn” (Nguyễn Thiện Giáp, 2000, tr.84). Nguyễn Đức Dân cũng thống nhất khi cho rằng “Đơn vị cơ bản của hội thoại là lượt lời”. Coi lượt lời là đơn vị cấu tạo nên cặp thoại, Nguyễn Đức Dân cho rằng trong hội thoại các hành vi ngôn ngữ không đứng biệt lập, hành vi này kéo theo hành vi kia, lượt lời này kéo theo lượt lời kia vì thế mà hình thành cặp thoại (Nguyễn Đức Dân, 1998).

Trong phạm vi của báo cáo, chúng tôi sử dụng định nghĩa về lượt lời theo cách hiểu của trường phái phân tích hội thoại: “Lượt lời là do một phát ngôn hoặc do một số phát ngôn liên kết với nhau kể từ khi được người nói nói ra cho đến khi người này ngừng lời” (dẫn theo Đỗ Hữu Châu, 2005, tr.609).

2.2. Sự phân phối lượt lời

Trong hội thoại, bất cứ thành viên nào cũng có khả năng có được lượt lời khi người đang nói kết thúc thông qua một trong hai cách: Thứ nhất là người đang nói lựa chọn người nói kế tiếp; Thứ hai nếu người đang nói không lựa chọn ai, thì người muốn nói có thể tự lựa chọn mình (Sacks et al. 1974, pg 703 - 705).

Vị trí chuyển giao hai lượt lời, tức là chỗ mà người đang nói ngừng lời và nhường lời cho người nói tiếp theo được gọi là điểm chuyển tiếp quan yếu (Tran-

sition Relevance Place - TRP). Điểm chuyển tiếp quan yếu này có thể được xác định dựa vào một số nhân tố như: Kiểu hội thoại; Cấu trúc của hội thoại; Cấu trúc của lượt lời; Cấu trúc ngữ pháp; Ánh mắt, vận động cơ thể, cử chỉ...; Ngữ điệu, âm lượng, cường độ của giọng nói; Sự kéo dài một vài âm tiết cuối lượt lời (Đỗ Hữu Châu. 2005, tr. 549 - 550)

Trong các mô hình phân phối lượt lời được nhắc đến ở các công trình nghiên cứu hiện có, mô hình sản sinh theo chuỗi (sequential-production model) của Sacks, Schegloff và Jefferson cho đến nay vẫn được xem là mô hình chính xác và đầy đủ nhất (Levinson, 1983). Theo mô hình này, lượt lời xuất hiện ở điểm được xác định là vị trí chuyển tiếp quan yếu (TRP) và có thể xảy ra ở điểm kết thúc của một đơn vị lượt lời. Các đơn vị cấu tạo lượt lời có những đặc trưng về cú pháp, ngôn điệu và dụng học và có các mối quan hệ qua lại với nhau khi có sự thay đổi người nói.

Theo các nhà phân tích hội thoại, người nói có xu hướng tuân theo nguyên tắc “không có điểm lặn/không có sự chồng lấp” (Sacks et al. 1974). Theo mô hình này, sự chuyển tiếp từ lượt lời của người đang nói sang người nói kế tiếp có thể xảy ra theo cách nhẹ nhàng thông qua sự ngừng nghỉ hay là sự phối hợp đồng bộ (synchronization) giữa hai người nói, nhưng cũng có thể xảy ra một cách “không nhẹ nhàng” thông qua sự cướp lời hay nói song song...

Sự chuyển lượt lời nhẹ nhàng diễn ra thông qua cả sự ngừng nghỉ và sự phối hợp đồng bộ giữa người nói hiện tại và người nói kế tiếp. Sự phối hợp đồng bộ là thuộc tính cơ bản nhất đảm bảo cho một sự tương tác hợp tác: người nghe/người nói kế tiếp đợi cho đến khi người đang nói kết thúc lượt lời của mình và thể hiện là rất

hiểu và chia sẻ các nguyên tắc hội thoại. Trong trường hợp này có một khoảng lặng nhất định giữa hai lượt nói và có những tín hiệu ngôn ngữ cho phép người đang nói và người nghe thích nghi và hợp tác đồng bộ trong hội thoại.

Nếu các bên tham gia tương tác không chia sẻ các nguyên tắc hợp tác này trong hội thoại thì sự đồng bộ sẽ không diễn ra. Người nghe khi đó sẽ ngắt lời, cướp lời người đang nói hoặc cả hai người cùng nói song song. Đây là trường hợp của sự chuyển lượt lời không nhẹ nhàng. Bên cạnh những dấu hiệu ngôn ngữ đánh dấu sự cắt lời, cướp lời, nói song song... cần đặt câu hỏi vì sao sự cướp lời hay sự nói song song lại xảy ra.

Từ quan điểm của các nhà phân tích hội thoại, toàn bộ tương tác giữa các thành viên tham gia trong một chương trình bình luận bóng đá có thể được coi như một cuộc thoại hoàn chỉnh cấu thành từ các đơn vị nhỏ hơn là đoạn thoại, cặp thoại, tham thoại và hành vi ngôn ngữ, trong đó cặp thoại là đơn vị lưỡng thoại nhỏ nhất có chức năng thể hiện sự tương tác giữa MC và khách mời.

Khi so sánh hội thoại trong các chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình và hội thoại đời thường ta thấy có những điểm khác biệt. Trong hội thoại đời thường, bất cứ thành viên nào cũng có khả năng có được lượt lời khi người đang nói kết thúc (ở điểm chuyển tiếp quan yếu) thông qua việc được người đang nói lựa chọn (bằng một câu hỏi, bằng cái nhìn hướng về phía người được chọn hoặc bằng cách gọi tên người đó lên), hoặc nếu người đang nói không lựa chọn ai, thì người muốn nói có thể tự lựa chọn mình (Sacks et al. 1974). Trong tương tác ở chương trình bình luận bóng đá, do đặc trưng riêng của tương tác này mà người dẫn chương trình ít nhiều chiếm ưu thế hơn trong việc kiểm soát lượt lời đối với các khách

mời tham dự. Người dẫn chương trình đảm nhiệm vai trò giữ cân bằng độ dài lượt lời của những người được mời tham gia. Thậm chí MC có thể cắt lời của một khách mời nào đó nếu người này nói quá dài. MC là người kiểm soát tương tác và khách mời phụ thuộc vào MC để có được quyền nói. MC thường là người trao quyền nói cho khách mời thông qua một câu hỏi hay lời yêu cầu. Trong tương tác này, MC và khách mời không chỉ thực hiện những nghĩa vụ và quyền lợi tương tác khác nhau mà còn có khả năng tiếp cận khác nhau đối với lượt lời. Tương tác trong chương trình bình luận bóng đá là loại tương tác mà ở đó MC không chỉ kiểm soát sự phân chia lượt lời mà còn kiểm soát cả quá trình tổ chức nội dung trao đổi thông tin.

Khi nghiên cứu về chuyển giao lượt lời trong giao tiếp hội thoại, Sacks, Schegloff và Jefferson (1974) đã trình bày mô hình các chiến lược chuyển giao lượt lời trong tương tác bằng cách phác thảo cách hành vi này tạo thành một hệ thống tương tác xã hội với những thuộc tính riêng. Theo các tác giả này, mô hình thực hiện sự chuyển giao lượt lời quen thuộc nhất là việc người đang nói lựa chọn

người nói kế tiếp. Việc lựa chọn người nói kế tiếp có thể được người đang nói thực hiện bằng nhiều cách khác nhau như: báo hiệu kết thúc lượt lời, giữ lượt lời, đặt câu hỏi, tự chọn lượt lời hoặc sử dụng các cách thức lựa chọn ngôn ngữ và giọng điệu... để đạt được mục đích của hội thoại (Sacks et al. 1974).

Trong các phần tiếp theo của báo cáo, chúng tôi dựa trên khung lý thuyết này của Sacks, Schegloff và Jefferson (1974) trên lập trường phân tích hội thoại để miêu tả một số chiến lược phân phối lượt lời được MC và khách mời trong các chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình sử dụng.

III. Phương pháp nghiên cứu

Báo cáo sử dụng tư liệu của 05 chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình. Các chương trình được chúng tôi lựa chọn là các chương trình truyền hình trực tiếp. Chương trình ngắn nhất kéo dài 7 phút, chương trình dài nhất kéo dài 38 phút. Mỗi chương trình có 5 đến 6 thành viên tham gia (trong đó có một người là người dẫn chương trình). Đa số thành viên tham gia trong các chương trình bình luận này đều là nam giới.

Bảng 1: Bảng tóm tắt về tư liệu nghiên cứu

TT	Tên chương trình	Thời gian diễn ra chương trình	Thời lượng (phút)
1.	Bình luận giữa trận đấu Bỉ - Italia	3/7/2021	09
2.	Bình luận sau trận đấu Bỉ - Italia	3/7/2021	15
3.	Bình luận sau trận đấu Anh - Italia	12/7/2021	12
4.	Bình luận trước trận đấu Việt Nam - Ả rập xê út	3/9/2021	38
5.	Bình luận giữa trận đấu Việt Nam - Australia	7/9/2021	07

Các bản gõ băng và băng video được sử dụng để nhận diện các chiến lược phân phối lượt lời. Các chiến lược phân phối lượt lời này được phân tích thông qua ví dụ minh họa cụ thể để tìm hiểu vai trò của chúng trong tương tác. Trong phần tiếp theo, các kết quả phân tích sẽ được trình

bày và thảo luận.

IV. Kết quả và thảo luận

4.1. Kết quả nghiên cứu

Khảo sát tư liệu 05 chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình từ lập trường

phân tích hội thoại dựa trên khung lý thuyết của Sacks, Schegloff và Jefferson (1974), trong phần này chúng tôi sẽ phân tích một số chiến lược phân phối lượt lời được các thành viên tham gia chương trình sử dụng. Các chiến lược đó bao gồm: chỉ định trả lời câu hỏi; mời trả lời câu hỏi; chông chéo lượt lời và tự lựa chọn. Trong 4 chiến lược

này, chiến lược chỉ định trả lời câu hỏi và mời trả lời câu hỏi là những chiến lược được sử dụng để người đang nói chuyển giao lượt lời cho người khác. Chông chéo lượt lời và tự lựa chọn là những chiến lược được những người tham gia chương trình sử dụng để giành quyền nói và có được lượt lời của mình trong tương tác.

Bảng 2: Các chiến lược phân phối lượt lời được sử dụng trong chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình

TT	Chiến lược phân phối lượt lời	Số lượng	Tỉ lệ (%)
1.	Chỉ định trả lời câu hỏi	63	61,8
2.	Mời trả lời câu hỏi	3	2,9
3.	Chông chéo lượt lời	5	4,9
4.	Tự lựa chọn	31	30,4
	Tổng số	102	100

Với mỗi chiến lược phân phối lượt lời, dưới đây chúng tôi sẽ minh họa bằng các đoạn trích được rút ra từ các bản ghi băng các băng video.

4.1.1. Chỉ định trả lời câu hỏi

Trong các chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình, chiến lược chỉ định người nói kế tiếp bằng cách nêu tên là chiến lược phổ biến được cả MC và khách mời sử dụng để chuyển giao lượt lời. Tuy nhiên như chúng tôi đã trình bày, xuất phát từ thực tế chiếm ưu thế trong việc kiểm soát lượt lời nên đây là chiến lược phổ biến nhất được người dẫn chương trình sử dụng để chuyển giao lượt lời. Chiến lược này xuất hiện phổ biến ở tất cả các file tư liệu chúng tôi khảo sát với tần suất dày đặc. Bằng cách này, MC có thể gọi tên của một người nói khác để chọn người đó làm người nói tiếp theo. Đây cũng là tín hiệu để người được nhắc tên biết được họ sẽ là người nói kế tiếp sau khi MC kết thúc lượt lời. Đoạn trích dưới đây là một ví dụ về chiến lược này:

Ví dụ 1:

MC: Thưa quý vị trận đấu trên sân Mỹ Đình giữa đội tuyển Việt Nam và Australia đã khép lại hiệp 1 với tỉ số 1 - 0 nghiêng về phía đội khách (...). Bây giờ chúng ta sẽ cùng phân tích lại hiệp đấu này. Và đầu tiên có lẽ *tôi rất muốn hỏi anh Như Thuận* về quan điểm tình huống VAR, một trong những bước ngoặt, tôi nghĩ rằng là một trong những bước ngoặt trong hiệp 1 trận đấu. Nếu mà chúng ta có được quả penalty trong tình huống đó thì mọi thứ nó rất là khác và xét đi xét lại tôi thấy rằng nó hợp lí là một quả penalty cho đội tuyển Việt Nam.

Như Thuận: Tôi nghĩ là tất cả mọi người dân Việt Nam hiện bây giờ cũng đang nói chuyện với nhau rằng chắc chắn đó là một tình huống VAR (...).

(Trích bình luận giữa trận đấu Việt Nam - Australia ngày 7.9.2021)

Ở lượt nói của mình MC đã chỉ định một vị khách mời (Như Thuận) trả lời câu hỏi bằng cách nêu tên “tôi rất muốn hỏi anh Như Thuận”. Chính vì thế khi lượt lời của MC kết thúc, Như Thuận là người được mời phát biểu đã trả lời câu hỏi của MC.

Điều này có nghĩa là MC đã trao cơ hội trả lời cho khách mời Như Thuận và Như Thuận đã trả lời.

Mặc dù quyền kiểm soát lượt lời của khách mời trong các chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình ít hơn trong tương quan với các MC, nhưng chiến lược chỉ định người nói kế tiếp bằng cách nêu tên cũng được các khách mời sử dụng. Tuy nhiên, ở hầu như tất cả các trường hợp này, người khách mời đang nói chỉ chuyển giao lượt lời sang một khách mời khác bằng cách nêu tên vị khách mời này mà không có trường hợp khách mời chuyển giao lượt lời đến MC. Trong trường hợp người khách mời đang nói kết thúc lượt lời mà không chỉ định một vị khách mời khác và các khách mời khác không tự lựa chọn quyền nói kế tiếp cho mình, lượt lời sau đó sẽ chuyển giao cho MC. Xét ví dụ dưới đây:

Ví dụ 2:

MC: Chị Nhung Anh có thấy tiếc giống như tôi không? Tôi cảm thấy tiếc. Lần đầu tiên tôi cảm thấy tiếc (...).

Nhung Anh: Vâng rõ ràng là khi mà có 3 bàn thắng được ghi trong một hiệp đấu mà là hiệp 1 chứ không phải hiệp 2 thì tôi cũng như tất cả các khán giả đều thấy tiếc, đúng không anh Minh Đức?

Minh Đức: Ở vừa rồi thì mỗi người có một ý kiến. Tôi làm chuyên môn thì tôi phải nói rằng một trận đấu hay thì phải nhờ đội tuyển Ý. Đội tuyển Ý là 1 đội bóng mà tôi ấn tượng nhất đến giờ phút này. Họ luôn luôn đẩy cường độ bóng, chơi nhanh, gây áp lực bắt đối thủ phải chơi theo họ. Và chính điều đó đã tác động đến đội bóng mà gặp họ dường như là phải thi đấu liên tục với cường độ cao. Chính vì vậy mà đội tuyển Ý là một đội bóng mà tôi nghĩ là nếu bị loại thì tôi buồn nhất. Vì càng đi sâu thì

càng xem đội bóng chơi càng thích.

(Trích bình luận giữa trận đấu Bỉ - Italia, ngày 3.7.2021)

Trong ví dụ trên, ở lượt lời thứ nhất MC đã chọn vị khách mời nữ duy nhất (Nhung Anh) trong chương trình bình luận trận đấu Bỉ - Italia là người nói lượt lời kế tiếp: “*Chị Nhung Anh có thấy tiếc giống như tôi không?*”. Chính vì thế khi lượt lời của MC kết thúc, Nhung Anh là người được chỉ định đã phát biểu cảm tưởng của mình. Tuy nhiên không dừng lại ở đó, vị khách mời này sau khi phát biểu suy nghĩ cá nhân đã trao cơ hội nói lượt lời kế tiếp cho một vị khách mời khác bằng cách đặt câu hỏi và chỉ đích danh vị khách mời này bằng cách nêu tên “*đúng không anh Minh Đức?*”.

4.1.2. Mời trả lời câu hỏi

Bên cạnh việc chỉ định đích danh người nói lượt lời kế tiếp bằng cách nêu tên, MC trong các chương trình bình luận bóng đá chúng tôi khảo sát còn thực hiện việc chuyển giao lượt lời đến những người tham gia chương trình bằng cách mời khách mời trả lời câu hỏi. Khác với chiến lược nêu tên, trong những trường hợp này MC đặt ra vấn đề cần trao đổi trong lượt lời của mình và nhường cơ hội trả lời cho bất kỳ vị khách mời nào có câu trả lời phù hợp. Điều này được minh họa ở ví dụ dưới đây:

Ví dụ 3:

MC: Kính thưa quý vị, chúng ta cùng đến với chương trình bình luận giữa trận đấu giữa hai đội tuyển Bỉ gặp Italia. Chúng tôi đã theo dõi trận Anh gặp Đức. Chúng tôi đã theo dõi Pháp và Thụy Sĩ nhưng đây là lần đầu tiên tôi cảm thấy luyến tiếc, bởi vì sau đêm nay chúng ta sẽ phải chia, chúng ta sẽ phải chia tay với một trong hai đội bóng Bỉ hoặc là Italia.

Trận đấu hay đến mức xúc động. Thực sự là như vậy. Trận đấu hay nhất kể từ đầu vòng loại trực tiếp tới giờ. Có ai phản đối điều gì không ạ?

Thành Trung: Ồ. Tôi nghĩ tôi đồng ý với anh Khánh. Tại vì chúng ta có một trận đấu cân tài, cân sức thực sự. Và một trận đấu với hai trường phái bóng đá hoàn toàn khác biệt nhau (...).

(Trích bình luận giữa trận đấu Bỉ - Italia, ngày 3.7.2021)

Ở lượt nói của mình MC đã đưa ra những nhận xét và cảm xúc cá nhân về hiệp 1 trận đấu vừa diễn ra giữa hai đội tuyển Bỉ và Italia. Sau khi đưa ra nhận xét và bình luận của mình MC không chỉ đích danh người nói tiếp theo mà nhường cơ hội được nói cho bất kì vị khách mời nào có mặt trong chương trình. Ở đây MC đã chuyển tiếp lượt lời bằng câu hỏi thay cho lời mời chung chung “*Có ai phản đối điều gì không ạ?*”. Trước câu hỏi của MC, Thành Trung là một trong 4 vị khách mời tham dự chương trình đã tự lựa chọn mình là người nói lượt lời kế tiếp bằng cách đưa ra câu trả lời đối với lượt lời trước đó của MC. Chiến lược chuyển giao lượt lời được thực hiện tương tự ở ví dụ tiếp theo.

Ví dụ 4:

MC: Thường thì là chấn thương như thế nào ạ? Các chuyên gia về bóng đá hãy góp ý cho tôi, giúp tôi ạ? (((Giờ hai lòng bàn tay ra phía trước, mắt hướng nhìn về phía 4 khách mời)))

Thành Trung: Tôi nghĩ là rách bắp. Rách bắp sau.

(Trích bình luận sau trận đấu Bỉ - Italia, ngày 3.7.2021)

Trong phạm vi tư liệu chúng tôi khảo sát, chiến lược này không được khách mời sử dụng để chuyển giao lượt lời cho các

thành viên khác.

4.1.3. Chồng chéo lượt lời

Sự chồng chéo lượt lời cũng được những người tham gia chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình (bao gồm cả MC và khách mời) sử dụng để có được lượt lời của mình trong tương tác. Các phần chồng chéo lượt lời được chúng tôi đề trong dấu ngoặc vuông. Xét ví dụ:

Ví dụ 5:

MC: Nước Anh đang rất cần lời giải thích đó. Họ thực sự bối rối trong buổi tối ngày hôm nay. Báo chí Anh lên title rất là chậm. Bình thường thì thì thì... Nếu mà chiến thắng thì đổi hàng title rất là nhanh về kết quả trận đấu. Ngày hôm nay thậm chí báo Daily News thậm chí còn đổi chủ đề luôn cơ, ở trang nhất, chuyển sang một câu chuyện khác rồi sau đó mới quay trở lại [họ chọn được cái title hợp lí]

Anh Tú: [Tôi cho rằng lời động viên mà nhân văn] nhất là phải nói thẳng như thế này, nếu các anh xem, đội Ý hôm nay đá hay quá. Phải nói thẳng là đội Ý hôm nay đá hay quá.

MC: Họ thật sự là bản lĩnh.

(Trích bình luận sau trận đấu Anh - Italia, ngày 12.7.2021)

Ở ví dụ 5, khách mời Anh Tú đã giành được lượt lời cho mình thông qua sự chồng chéo với lượt lời của MC khi đang thể hiện quan điểm cá nhân của mình. Điều này được thực hiện tương tự ở ví dụ 6.

Ví dụ 6:

MC: Vâng huấn luyện viên Park Hang-seo đã lựa chọn Tấn Trường và cũng buộc phải thay đổi ở bộ ba trung vệ phải không *anh Minh Hải?* Khi mà Bùi Tiến Dũng gặp chấn thương và cuối cùng Thành Trung một cầu thủ cũng đã bị đau

trước ngày lên đường nhưng ngày hôm nay đã kịp hồi phục và trở lại thi đấu thay vị trí của Bùi Tiến Dũng (...).

Minh Hải: Chính xác là ở vị trí của Bùi Tiến Dũng thì đã 4 năm rồi chúng ta mới thay đổi vị trí đấy. Và vị trí đấy tôi nghĩ là một vị trí trọng yếu bởi vì đối thủ tấn công bên cánh phải cực kì mạnh cho nên là vị trí hậu vệ biên trái và trung vệ lệch trái của chúng ta rất quan trọng. Và tôi nghĩ là Thành Trung là một sự lựa chọn an toàn. Biên Cương đã nói về trường hợp của Bùi Hoàng Việt anh nhưng mà có lẽ là cái kinh nghiệm trận mạc, thi đấu quốc tế và cái sự già dơ, cái sự lì lợm trong các trận đấu quốc tế là yếu tố quan trọng nhất để huấn luyện viên Park Hang-seo lựa chọn Thành Trung. Tôi nghĩ đây là 1 sự lựa chọn đầy toan tính [chứ không hề]

Tuấn Anh: [Vâng, và có 1 yếu tố nữa là anh rất có duyên trong những tình huống không chiến để ghi bàn nữa]

Minh Hải: Vâng chính xác. Đây cũng là một điều mà chúng ta thấy là huấn luyện viên Park Hang-seo đã tính toán rất kĩ lưỡng tất cả mọi thứ (...).

(Trích bình luận trước trận đấu Việt Nam - Ả rập xê út, ngày 3.9.2021)

Trong ví dụ 6, ở lượt lời đầu tiên, MC lựa chọn khách mời Minh Hải là người nói tiếp theo bằng cách gọi tên vị khách mời này. Chính vì thế khi lượt lời của MC kết thúc, Minh Hải là người được mời phát biểu đã trả lời câu hỏi của MC. Tuy nhiên, đã có sự chông chéo lượt lời xảy ra ở cuối lượt lời của khách mời Minh Hải dẫn đến việc anh không hoàn thành hết lượt lời của mình. Ở đây, khách mời Tuấn Anh đã giành được lượt lời cho mình thông qua sự chông chéo lượt lời. Sau sự tham gia của khách mời Tuấn Anh, khách mời Minh Hải không tiếp tục lượt lời chưa

hoàn thành của mình trước đó mà thể hiện sự đồng tình với ý kiến của khách mời Tuấn Anh vừa được nêu ra.

4.1.4. Tự lựa chọn

Tự lựa chọn mình là người nói kế tiếp là chiến lược phân phối lượt lời thường được các khách mời sử dụng khi họ muốn giành lượt lời cho mình. Tuy nhiên do đặc trưng riêng của tương tác này mà chiến lược này hầu như chỉ được áp dụng trong đoạn thoại ở đó MC là người khởi xướng và lựa chọn một vị khách mời là người nói kế tiếp (thường là bằng một câu hỏi và các chiến lược chuyển giao lượt lời đến một khách mời nhất định). Sau khi vị khách mời được MC lựa chọn hoàn thành lượt lời kế tiếp cho mình với nội dung liên quan đến những gì mà MC và vị khách mời được chọn vừa phát biểu. Có thể nhận thấy điều này thông qua những ví dụ được phân tích dưới đây:

Ví dụ 7:

MC: Ồ... *Anh Minh Hải*, chúng ta cũng đã nhìn lại tình huống của Duy Mạnh rồi phân tích lại tình huống đó thì ở tình huống này chúng ta cũng đã xem rất nhiều phân tích của các trọng tài quốc tế cũng như Việt Nam thì có những thuật ngữ về mặt chuyên môn, về mặt luật như là tay không để sát người khiến cho cơ thể bị to ra bất thường. Lúc này rõ ràng là tay của Rhyann Grant không để sát người và cơ thể cũng to ra bất thường. *Quan điểm của anh như thế nào ạ?*

Minh Hải: Quan điểm của tôi là tình huống này là bao giờ cũng thế, chúng ta luôn luôn hướng đến những quyết định có lợi cho chúng ta. Bởi vì là chúng ta là người Việt Nam mà, chúng ta mong chờ điều đấy (...).

Tiến Dũng: Tôi thì cứ đặt địa vị của

mình bây giờ không phải là một cổ động viên của Việt Nam đi, không phải là một bình luận viên đi, mà là một người đang xem một trận đấu bóng đá quốc tế trung lập, tôi cũng nghiêng về cái khả năng thổi penalty ở quả này hơn (...)

MC: Vâng. Còn anh Khắc Cường ạ?

Khắc Cường: Tôi cũng hoàn toàn chia sẻ với điều đó như trong phần bình luận của mình. Một tình huống xứng đáng có một quả penalty. Bóng hướng đến khung thành và có khả năng tạo ra một cơ hội. Và rõ ràng là một tình huống dùng tay rõ ràng.

Tiến Dũng: Tôi không nghĩ rằng đây là một cú dứt điểm quá gần cầu thủ đối phương đâu.

Khắc Cường: Nó phải cách 5 mét

Tiến Dũng: 4 - 5 mét. Và nhiều tình huống như này ở các trận đấu quốc tế trọng tài thổi penalty rồi. Không phải là một cú dứt điểm ở quá gần khoảng cách 1 - 2 mét nữa

Minh Hải: Tôi nghĩ là họ sẽ không nói về cái chuyện khoảng cách của cú sút đầu mà họ sẽ tính ở điểm tiếp xúc bóng. Mà chúng ta nhìn thấy ở tình huống quay chậm, bóng cuộn hết ở xung quanh người rồi. Nó phải có mấy điểm chạm rồi chứ không phải là một điểm chạm. Cho nên là tôi nghĩ là trọng tài họ sẽ có cái cách nhìn nhận. Có thể là trong tình huống cuộn đầu tiên, bóng nó cuộn vào tay và tay sát người thì họ nghĩ đấy là tình huống tay sát người. Nhưng mà tình huống thứ hai thì chúng ta thấy là bóng lại đi chệch hướng tức là cơ thể nó đang, cái chu vi nó lớn hơn so với tự nhiên. Tôi nhìn ở tình huống này thì tôi cũng giống như anh Tiến Dũng. Tôi nghĩ là kể cả là một cổ động viên trung lập thì chúng ta cũng nghĩ đây là quả phạt đền xứng đáng.

(Trích bình luận giữa trận đấu Việt Nam - Australia, ngày 7.9.2021)

Trong ví dụ trên, ở lượt lời thứ nhất, MC là người đang nói đã lựa chọn khách mời Minh Hải là người nói kế tiếp bằng cách đặt câu hỏi và nêu tên chỉ đích danh người được chọn. Chính vì thế khi lượt lời của MC kết thúc, khách mời Minh Hải là người được mời phát biểu đã trả lời câu hỏi của MC. Sau khi lượt lời của Minh Hải kết thúc, một vị khách mời khác (Tiến Dũng) đã tự lựa chọn lượt lời tiếp theo cho mình và đưa ra quan điểm cá nhân liên quan đến vấn đề mà MC và Minh Hải đang bình luận. Sau sự tự lựa chọn lượt lời của khách mời Tiến Dũng, MC lại thực hiện việc lựa chọn người nói kế tiếp bằng cách nêu tên “*Còn anh Khắc Cường ạ?*”. Sau lượt lời của Khắc Cường với tư cách là người được lựa chọn, Tiến Dũng tiếp tục tự lựa chọn lượt lời cho mình. Các lượt lời sau đó tiếp tục là sự tự lựa chọn của Khắc Cường, Tiến Dũng và Minh Hải đưa ra các ý kiến cá nhân về vấn đề được MC đặt ra ở lượt lời đầu tiên.

Có thể nhận thấy, trong tương tác ở các chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình, với việc chiếm ưu thế kiểm soát lượt lời, MC hoàn toàn chủ động trong việc giành lượt lời cho mình cũng như là trao quyền nói cho bất kỳ vị khách mời nào mà họ muốn. Trong phạm vi tư liệu chúng tôi khảo sát, sau mỗi lượt lời khởi xướng của MC, lượt lời tiếp theo bao giờ cũng thuộc về người được MC lựa chọn.

4.2. Thảo luận và đề xuất

Việc phân phối lượt lời cũng là một cách tiếp cận sư phạm trong dạy và học bất kỳ một môn học nào trong đó có việc dạy học ngôn ngữ nói chung, dạy học ngoại ngữ nói riêng. Thông qua việc sử dụng và nắm được chiến lược phân phối lượt lời, người nói có thể làm chủ hội thoại và làm cho hội thoại diễn ra hiệu quả. Chiến lược phân phối lượt lời có thể được sử dụng

trong bất kì tương tác xã hội nào bao gồm cả tương tác trên lớp học. Vai trò của giáo viên nói chung và giáo viên dạy tiếng nói riêng là tạo ra nhiều cơ hội cho học sinh tham gia vào các tương tác ngôn ngữ trên lớp học. Giáo viên trong các lớp học ngôn ngữ có thể áp dụng các chiến lược phân phối lượt lời trong quá trình giảng dạy hướng tới việc tăng cường sự chủ động và tham gia của học sinh vào quá trình dạy và học. Với mỗi một mục đích cụ thể thì giáo viên có thể lựa chọn chiến lược phân phối lượt lời phù hợp để nâng cao hiệu quả dạy và học. Chẳng hạn, chiến lược chỉ tên đích danh giúp giáo viên có thể lôi kéo những em học sinh rụt rè vào các hoạt động học tập trên lớp học, hoặc có thể giúp giáo viên kiểm tra mức độ hiểu bài của học sinh để có sự điều chỉnh nội dung giảng dạy phù hợp. Ngược lại, chiến lược mời học sinh trả lời câu hỏi và trao quyền chủ động lựa chọn được trả lời cho học sinh góp phần tích cực hoá sự tham gia của học sinh và kiến tạo nội dung học tập. Ngoài ra, với những học sinh tự lựa chọn lượt lời, giáo viên có những biện pháp quản lí cũng như khuyến khích phù hợp để học sinh ngày càng tích cực chủ động tham gia vào các hoạt động học tập trên lớp học. Đây cũng là một trong những định hướng cơ bản của việc chuyển dần từ phương pháp dạy học lấy giáo viên làm trung tâm sang phương pháp dạy học lấy học sinh làm trung tâm. Bên cạnh đó, giáo viên trong các lớp dạy tiếng có thể thiết lập các quy tắc chuyển giao lượt lời cho học sinh của mình trong các bài học kĩ năng nói. Ví dụ, giáo viên có thể chọn một học sinh nói một lượt lời và sau đó học sinh này sẽ tiếp tục lựa chọn người nói kế tiếp để đảm bảo sự tham gia của người học trong một lớp học ngôn ngữ.

IV. Kết luận

Kết quả của nghiên cứu cho thấy các

chiến lược phân phối lượt lời được những người tham gia chương trình bình luận bóng đá trên truyền hình sử dụng bao gồm: chỉ định trả lời câu hỏi; mời trả lời câu hỏi; chông chéo lượt lời và tự lựa chọn. Qua phân tích các chiến lược phân phối lượt lời, chúng tôi cũng đưa ra một số ý nghĩa của chiến lược phân phối lượt lời mà giáo viên có thể sử dụng trong các lớp học ngôn ngữ. Trong phạm vi của báo cáo, chúng tôi mới chỉ quan tâm đến các chiến lược phân phối lượt lời bằng ngôn ngữ mà bỏ qua các chiến lược phân phối lượt lời phi ngôn ngữ. Chúng tôi hi vọng sẽ quay trở lại với vấn đề này trong các nghiên cứu tiếp theo.

Tài liệu tham khảo:

Tiếng Anh

[1] Cao Thi Hong Phuong, Pham Xuan Tho (2019), Turn-taking strategies used in a New Zealand radio interview programme and pedagogical implications in language classrooms, *VNU Journal of Foreign Studies*, Vol.35, No. 6 (2019) 16 - 27

[2] Levinson, S. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

[3] Sacks, H., Schegloff, E. A., & Jefferson, G. (1974). The simplest systematics for the organization of turntaking for conversations. *Language*, 50 (4), 696-735

Tiếng Việt

[1] Đỗ Hữu Châu (2005). *Đỗ Hữu Châu tuyển tập*, tập 2, Đại cương - Ngữ dụng học - Ngữ pháp văn bản học, Nxb Giáo dục.

[2] Nguyễn Đức Dân (1998). *Ngữ dụng học*, Tập 1, Nxb Giáo dục.

[3] Nguyễn Thiện Giáp (2000). *Dụng học Việt ngữ*, Nxb ĐHQGHN.

Địa chỉ tác giả: Viện Ngôn ngữ học

Email: tranthuyan86@gmail.com

Nghiên cứu trao đổi • Research-Exchange of opinion